NICOLAE VELEA

„8 **povestiri"**

Curiozitatea cu care toată lumea aştepta volumul lui Velea e explicabilă. (Nu şi întîrzierea lui la editură şi grafica de un gust foarte îndoielnic). Cîteva din aceste „opt povestiri" au apărut şi aiurea şi erau cunoscute, dar valoarea lor adevărată se vede mai bine acum. Cele mai bune mi se par ***întrerupere, In*** *treacăt* şi *La groapa de* ***fumat.*** însuşirile deosebite ale autorului sînt evidente şi în restul povestirilor, dar în acelea Velea e mai puţin inspirat. întrebarea este în momentul de faţă ce comunică prozatorul cu mijloacele pe care le are.

Velea e un analist şi un moralist totodată. El are mereu aerul că istoriseşte nişte lucruri asupra cărora a meditat îndelung şi pe care ni le oferă acum nouă spre reflecţie. Sîntem lăsaţi să bănuim că autorul îşi cunoaşte perfect personajele, care nu mai au secrete pentru el, că ştie de la început cum se vor sfirşi lucrurile, dar că nu-şi poate refuza plăcerea de a „înscena" totul spre edificarea noastră. E ca şi cum scriitorul care cunoaşte „morala", ia fabula încă o dată de la cap. Comentariile (puse nu o dată în gura pesbnajelor) sînt foarte laconice, dar au o savoare specială, uşor mucalită. Didacticismul de care autorul a fost învinuit e organic, e un mod de a expune care face farmecul povestirilor. în *La groapa de funyit,* tot ce ni se istoriseşte nu e decît pretext pentru autor de a observa cîteva tipuri şi o anumită atmosferă sufletească. După terminarea treieratului, cîţiva ţărani mai rămîn la groapa de fumat. Recolta a fost bogată, acum peste cîmp domneşte o linişte nefirească, iar ei sînt obosiţi, „fiecare mulţumit de oboseala lui", şi parcă se feresc să exprime această mulţumire. „Să le dăm ocol", ne suflă scriitorul. Iată pe Neagu, preşedintele, mare cît un munte, care de cîte ori e în încurcătură *«îşi bate îndelung ţigara pe unghia degetului mare, apoi înjură blîndşi îngîndurat de „cantor" şi pe urmă spune cum, şi ce trebuie făcut. Alături e învăţătorul Modeleanu, cel care ştie tot ce vrei şi care, de cîte ori descoperă ceva necunoscut, „ se uimeşte cuviincios" („Ia te uită..")».* Fineţea observaţiilor e neîndoielnică. Oamenii vorbesc de una, de alta, lucruri indiferente, sub care se ascunde însă aceeaşi satisfacţie ce nu poate fi exprimată, a muncii rodnice. îşi amintesc de unul Şomeru, rămas, de pe front, cu un beteşug curios şi care a căutat în felul său să se ţie în pas cu oamenii, după care a murit pe neaşteptate.

Un „caz" ne este supus spre reflecţie şi în discutata povestire *în treacăt.* Personajul, Duminică, e, la numai douăzeci de ani, cel mai

bun şofer din raion, şi-şi închipuie că, avînd „prea puţin timp în urmă şi prea mult înainte", poate să se mai odihnească, să se mai dezmierde, trăind o vreme „provizoriu". Mai tîrziu va redeveni serios. Chestiunea e a răspunderii actelor noastre. Viaţa nu e un joc, explică scriitorul, şi o clipă de destindere e, uneori, de ajuns spre a se produce ireparabilul. Cînd fata pe care o iubea se sinucide din cauza unei glume stupide. Duminică nu e în stare să se dezmeticească, avînd impresia că trăieşte un coşmar: *„Duminică rămase cu atît: că s-a petrecut ceva adevărat, dar s-a petrecut prea uşor ca să fie adevărat".* Mergînd prosteşte cu maşina spre un loc „ *unde totul mai putea fi puţin neadevărat, petrecut în treacăt",* Duminică se îneacă în Dunăre. Finețea povestirii e de a surprinde o formă extrem de subtilă de superficialitate în relaţiile cu oamenii, care nu poate fi observată numaidecît şi e, din această cauză, foarte periculoasă. Duminică nu'e pur şi simplu un individ inconştient. Chiar cînd viaţa lui ia un curs anapoda, el se mîhneşte de retrogradare, / umblînd cîteva zile ca într-o toropeală.

Nuvela cea mai bună ni se pare ***întrerupere,*** care ne dă, mai mult ca oricare din povestirile lui Velea, sentimentul că autorul, mereu subtil în analiză, poate condensa în cîteva pagini experienţe din cele mai complexe, urmărind mai multe destine, pe mari întinderi de timp. Caracterul demonstrativ nu lipseşte: socialismul, spune la urmă autorul, e un tren care merge necontenit înainte şi de care unii se ţin mai uşor, alţii mai greu, alţii deloc. Cu alte cuvinte, procesul de clarificare socială nu e uniform, producîndu-se în funcţie de fiecare om; „ideea" transpare însă dintr-o naraţiune densă, surprinzătoare pe alocuri. Familia Merdenele e o familie „întreruptă", anacronică adică, desprinsă de timpul nostru. Iancu, bătrînul, fusese slujbaş la primărie şi se însurase cu Şalga Mosorel, fata unor proprietari de munţi. Didiţă, băiatul cel mare, mersese la un liceu comercial, tocase banii fără să-şi facă vreun rost şi se înapoiase în sat. Nici fetele nu avuseseră noroc şi nu se măritaseră. Acum trăiesc toţi din pensia bătrînului, într-un anacronism straniu şi inexplicabil. Şalga sade lîngă foc cu un picior învelit în molton (suferinţă imaginară), iar Iancu tace închis în sine, ducîndu-se uneori să-şi liniştească nervii la un ochi de apă înconjurat de izmă broaştei, care exală o aromă aspră şi lîncedă totodată. Mereu uimitoare sînt intuiţiile psihologice ale autorului, observaţia. Familia Merdenele *„stă sus pe culmea Grohotişului şi miroase a capre".* Didiţă, copil, vede, pe- cînd păzeşte vitele, împreună cu un prieten, o fată dormind pe cîmp, cu genunchii dezgoliţi. *„O auzi cum sforăie?"* întreabă celălalt ca să-şi ascundă tulburarea. *„Cum?"* zice Didiţă. *„ în-ce-ti-şor"* îi vine celuilalt în cap şi cuvîntul acesta „moale şi legănat"

îi năuceşte pe amîndoi. *„ Ei erau învăţaţi doar cu vorbe tari, scurte şi necîntate".* Iancu Merdenele se cam fereşte de oameni, pentru că l-ar putea întreba în ce război şi-a pierdut piciorul şi i-ar veni greu să explice că totul i se trage de la o bubă.

în ***Sunetele, Ultima proprietate*** şi celelalte, mijloacele de analist ale autorului, intuiţiile, fineţea sînt la fel de remarcabile, însă povestirile trezesc o oarecare îngrijorare. Acestea nu stau toate exact pe celaşi plan. *Sunetele* e o schiţă interesantă. Colectivistul Plesnicute îşi aude din cînd în cînd uneltele din vechea lui gospodărie individuală. E un fel de a spune că Plesnicute nu se poate bucura cu adevărat decît de lucruri şi întîmplări care-1 leagă de situaţia mai veche de proprietar. *„Şi-i era necaz şi ruşine că pentru a şi le aminti trebuia să devină din nou proprietar".* Ideea e neaşteptată: simţul proprietăţii persistă în conştiinţe în forme din cele mai curioase. însă ceea ce „sunetele" îi evocă lui Plesnicute nu e grozav de interesant, mai exact, nu explică artisticeşte tînjeala periodică a personajului. Cu o excepţie, în care găsim iarăşi extraordinarul, la Velea, simţ al nuanţei. Plesnicute îşi aminteşte, între altele, de o dimineaţă în care *„simţise o potrivire între el şi toate lucrurile care-l înconjurau"* şi pe care se hotărîse să n-o uite toată viaţa, poate ,, *tocmai pentru că n-avea de ce să o ţină minte".*

Nu fără surprindere descoperim „ideea" în ***Ultima proprietate:*** nişte ţărani cu oarecare stare intră în colectivă şi alcătuiesc o echipă condusă de fiul celui mai sărac om din satul de altădată. Acesta n-are încredere în nimic, i se pare curios că i se dă ascultare. Dar ţăranii îl ascultă, determinîndu-l să se convingă de autoritatea lui. Ei se bucură, explică autorul, nu atît că au „transformat" un om, ci că omul acesta a devenit altul datorită lor: *„...toată bucata din viaţa lui Oncică, de la timpul cînd acesta se mira că e ascultat şi pînă cînd se purta popular cu ei, o lucraseră ei, echipa".* Era ca şi cum *„ ar fi agonisit un pogon în sufletul lui Oncică".* Cursul schiţei e că lasă ideea cam neacoperită, încîntat de observaţia pe care a făcut-o, autorul nu dă atenţie detaliilor şi transformarea lui Oncică se produce brusc. Artificiul e evident. Nu altceva se întîmplă în *Noapte* ***indispusă*** (ca să nu mai vorbim de ***Drumul şi Transferul,*** de-a dreptul proaste). Iarăşi schiţa promite mai mult decît dă pînă la urmă. E urmărită o criză de creştere a -unor adolescenţi care iau deodată cunoştinţă de ei înşişi. Fineţea analizei e în afară de discuţie. însă universul sufletesc al personajelor e sărac. Spirică, cel Ia care momentul critic e lucid e singurul interesant. Tele e un Paraschivescu din nuvela lui D.R. Popescu, foarte inventiv, trecînd de aceea de mincinos. Umblă noaptea cu un balonseider transparent şi cu becuri la subsuoară, ca o „coloană de lumină". Cînd vrea să nu-i fie

tulburate gîndurile îşi pune pe urechi nişte căşti radiofonice. însă dincolo de pitorescul insului nu e mare lucru. S-a discutat de mult despre ciudăţenii, firi sucite în proza tinerilor. Nu bizareria e supărătoare la unii din eroii lui D.R. Popescu, Velea, F. Neagu sau Ţie, ci lipsa de substanţă. Toţi din familia Merdeneie sînt nişte ciudaţi, dar asta se explică prin modul lor de viaţă. însă Tele nu se ţine ca personaj, apucăturile ciudate înlocuind de fapt orice altceva. El e o fantomă transparentă care luminează noaptea, n-are trup.

Nuvelele lui Velea, cînd nu risipesc însuşirile foarte bune ale prozatorului, sînt admirabile. Volumul ca atare e inegal (la nivelul talentului lui Velea), ceea ce nu-1 împiedică să constituie una din cele mai interesante culegeri de nuvele din ultimul timp.

(România literară, nr. 7, *1964)*